

ทำไมใครๆ จึงเกลียดญี่ปุ่น: แง่คิดทางจริยธรรมจาก โอกินาวา

สุนทร ลักกิตโร*

ผู้เขียนเคยเดินทางไปเกาะโอกินาวา จังหวัดล่าสุดของญี่ปุ่นเป็นครั้งแรกในเดือนมิถุนายน 2517 ในขณะที่โอกินาวา เพิ่งจะถูกโอนจากความควบคุมของกองทัพสหรัฐ กลับมาอยู่ภายใต้การปกครองของญี่ปุ่น (2515) และครั้งที่สองในเดือนกุมภาพันธ์ 2528 สิ่งที่เป็นความแปลกตาตื้นใจเป็นที่สุดสำหรับผู้เขียนคือโอกินาวากำลังถูกเปลี่ยนให้เป็นโตเกียวหรือโอซากา เกาะโอกินาวากำลังถูกผ่าตัดและเล็มสวดยด้วยอำนาจเงินของญี่ปุ่น และชาวโอกินาวากำลังแสร้งทำตัวว่าตนเองไม่ได้เป็นคนเมืองร้อน แต่เป็นคนเมืองหนาวเช่นเดียวกับชาวเกาะฮอนชู และ ฯลฯ

บทความนี้จะกล่าวถึงท่าทีของชาวโอกินาวาต่อชาวญี่ปุ่น ปัญหาของธุรกิจแบบญี่ปุ่นในโอกินาวา ความแตกต่างระหว่างญี่ปุ่นกับโอกินาวาในแง่ของประวัติศาสตร์ ความคิดอ่านจริยธรรม และ ฯลฯ เพื่อเสริมความคิดที่ว่าทำไมญี่ปุ่นจึงไม่เหมือนใคร ญี่ปุ่นยังขาดอะไรและโอกินาวากับประเทศในเอเชียอาคเนย์มีอะไรที่ละม้ายคล้ายคลึงกันบ้าง

*กรมชลประทาน(สามเสน)

1. แง่คิดจากการสนทนาสามแบบ

เพราะว่าธุรกิจจากเกาะญี่ปุ่นเข้ามา
เราจึง.....

“เดิมทีเดียวบริษัทอเมริกันเป็นคนริเริ่ม ก็ไม่มี
ปัญหาอะไรหรอก แต่พอบริษัทจากเกาะฮอนชูเข้ามา
ร่วมลงทุนเท่านั้นแหละ เดียวก็มีอัยโนะอัยโนะเกิดเป็น
พิษขึ้นมา.....”

เป็นความเห็นของนายอิซา คนที่มีลักษณะของ
คนพื้นเมืองเดิมตัวคือคิ้วหนาดก ผิวเข้มจัด เพราะ
เป็นมรดกส่วนหนึ่งจากการผสมเลือดเนื้อของชาวเกาะ
ได้ไว้ในวิญญาณมาหลายชั่วอายุคน นายอิซากล่าวถึงเรื่อง
นี้เมื่อโอกินาวาถูกโอนเป็นของญี่ปุ่นได้ไม่ถึงหนึ่งปีเต็ม

ตัวอย่างข้อคิดเห็นแบบของนายอิซาที่เห็นว่าธุรกิจ
ของสหรัฐฯ นั้นดีแต่ธุรกิจของญี่ปุ่นเป็นต้นเหตุของมลพิษ
อาจจะรุนแรงเกินไป แต่ผู้เขียนเห็นว่าทัศนะแบบนี้เป็น
ทัศนะของชาวเกาะโอกินาวาจำนวนมาก ชาวโอกินาวา
เห็นว่า ภาพพจน์ของธุรกิจญี่ปุ่นไม่ดีเลย ไม่ดีแม้กระทั่ง
เรื่องผลตอบแทนที่ให้แก่ชาวเกาะ และไม่ดียิ่งเมื่อเทียบ
กับผลตอบแทนที่ธุรกิจของสหรัฐฯ และธุรกิจของจีนให้แก่
เกาะนี้

ทัศนะความเกลียดชังญี่ปุ่นดูเหมือนจะรุนแรงขึ้น
ถ้าพูดถึงเรื่องของกองทหาร เพราะหลาย ๆ คนมักพูดอยู่
เสมอว่า “กองทัพอเมริกันนะ พวกเราทนกันได้ แต่กอง
กำลังป้องกันของญี่ปุ่น(จีเอชไอ)นะไม่ไหวเลย” ทัศนะ
ต่อรัฐบาลญี่ปุ่นก็ดูเหมือนว่าจะแย่ แม้ว่าจะมีนายทหาร
ผู้จัดการห้างร้านและธนาคาร หลาย ๆ คนจะมีอุปนิสัยดี
จนเป็นที่ชื่นชอบของชาวบ้านข้างเคียงก็ตาม ชาวบ้าน
ถือว่าบุคคลกับองค์การเป็นคนละเรื่องกัน ความไม่เอา
ไหนขององค์การจะแก้ไขไม่ได้โดยความดีของบุคคล เรื่องนี้

ไม่ใช่เรื่องแปลกแต่อย่างใดเพราะเมืองไทยก็มีของแบบนี้
ให้พบเห็นกันบ่อย ๆ

ข้อโจมตีของชาวโอกินาวาต่อรัฐบาลและกองทหาร
ญี่ปุ่นเป็นปัญหาที่สลับซับซ้อน ปุ่มหลังมีมาตั้งแต่สมัย
เมย์จิ (พ.ศ. 2410 - 2455) หรือเรื่องของแคว้น
ซาสสีมาที่มีมาก่อน รวมทั้งนโยบายของรัฐบาลญี่ปุ่น
ตลอดจนสนธิสัญญาป้องกันร่วมกันระหว่างญี่ปุ่นและ
สหรัฐฯ ในปัจจุบัน โดยเฉพาะท่าทีที่ไม่ดีต่อกองกำลังป้องกัน
กันนั้นเป็นผลสืบเนื่องจากความโหดร้ายในสงครามเอเชีย
มหาบูรพา และคำบอกเล่า ตลอดจนการเผยแพร่สิ่งต่าง ๆ
ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้

นอกจากนี้แล้วเราจะต้องคิดถึงความเคยชิน ระบบ
ความคิด ศักดิ์ศรีและอารมณ์ของชาวโอกินาวาด้วย
ชีวิตความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพตลอดจนความเกี่ยว
ข้องกับต่างประเทศเป็นเวลานานับพัน ๆ ปี ก่อนที่ชาวเกาะ
จะถูกปกครองโดยญี่ปุ่นใน พ.ศ. 2423 (รวมทั้งความ
สัมพันธ์อย่างลึกซึ้งกับกรุงศรีอยุธยา) ทำให้ชาวเกาะ
กลายเป็นกลุ่มชนที่มีระบบการใช้ชีวิตที่สลับซับซ้อน และ
ปลูกฝังอารมณ์ต่าง ๆ ในรูปแบบที่แตกต่างจากชาวญี่ปุ่น
ซึ่งประกอบด้วยชนเผ่าเดียวและประวัติศาสตร์ในรูปแบบ
เดียว นอกจากนี้แล้วศิลปะและหัตถกรรมดั้งเดิมของชาว
โอกินาวาได้รับการฟื้นฟูโดยกองทัพอเมริกาเมื่อ พ.ศ.
2495 หลังจากที่ญี่ปุ่นย้ายมานาน ทำให้ความภาคภูมิใจ
ของชาวเกาะทวีระดับขึ้นอย่างรวดเร็ว

แต่ปัญหาทางธุรกิจเป็นเรื่องที่แตกต่างออกไป แม้
ว่าธุรกิจจะเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์และการเมืองก็ตาม
ผลประโยชน์ที่เกี่ยวข้องจะอยู่ในรูปแบบอื่น ๆ เหตุการณ์
หลาย ๆ อย่างที่ผ่านมาทำให้ผู้เขียนเริ่มรู้สึกว่า คำโจมตี
ของชาวโอกินาวานั้นช่างเหมือนกับคำโจมตีของประเทศ
ในเอเชียอาคเนย์ที่มีต่อญี่ปุ่นเสียจริง ๆ

คนญี่ปุ่นเองนะแหละที่ดูถูกชาวโอกินาวา

“หนึ่งปีหลังจากที่โอกินาวาถูกโยนให้ญี่ปุ่นปกครองเป็นเวลาที่เราเร็วมาก พอผมรู้ตัวก็ทีไหนได้ มีรถมีราและตึกกรมบ้านช่องใหญ่ ๆ โต ๆ เต็มไปหมด ข้าวของแพงขึ้นอย่างรวดเร็ว แกมเจ้าพวกที่มาจากเกาะญี่ปุ่นต่างดูถูกดูแคลนชาวโอกินาวา ทำอะไรไปก็เอาแต่ขัดขวาง”

เป็นคำพูดของนายซาชิ นักหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นที่นาฮา (เมืองหลวงของโอกินาวา) ที่แสดงให้เห็นว่าบ้านเมืองในเกาะนี้เปลี่ยนแปลงไปอย่างไร

ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของเกาะโอกินาวาเป็นเรื่องที่สื่อมวลชนทั้งหลายต่างให้ความสนใจเป็นอย่างยิ่ง ระยะเวลาเพียงพู่ทางการก่อสร้างและการใช้จ่ายใช้สอยแบบไม่อันสืบเนื่องเป็นเวลานานกว่าหนึ่งปีครึ่ง นายซาชิกล่าวว่า การก่อสร้างอาคารและโทรทัศน์เป็นธุรกิจที่กอบโกยเงินมากที่สุด ตึกกรมที่เพิ่มขึ้นในสองปีเท่า ๆ กับตึกกรมที่เพิ่มขึ้นในช่วง 27 ปีหลังสงคราม และส่วนที่กำลังก่อสร้างก็มีปริมาณเท่า ๆ กัน โทรทัศน์สีเพิ่มจำนวนขึ้นจนได้ระดับเดียวกับโทรทัศน์ในบ้านเรือนบนเกาะญี่ปุ่น เนื่องจากไม่มีเส้นทางรถไฟบนเกาะโอกินาวา และเนื่องจากภาษีน้ำมันต่ำกว่าภูมิภาคอื่น ๆ จำนวนรถยนต์ต่อหัวประชากรจึงเติบโตขึ้นเป็นอันดับหนึ่งของประเทศโดยเร็ว และกำลังทิ้งช่วงออกไปห่างไกลจากดินแดนอื่น ๆ นายซาชิพูดประหลาดว่า โอกินาวาครองความเป็นหนึ่งในเรื่อง 3 อย่าง คือ มีรถยนต์ต่อหัวประชากรเป็นอันดับหนึ่ง มีในโทรศัพท์ต่อหัวประชากรเป็นอันดับหนึ่ง และมีคดีฆ่าคนตายต่อหน่วยประชากรเป็นอันดับหนึ่งเสียด้วย

การเพิ่มราคาสินค้าเป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ โอกินาวาได้รู้รสชาติของ “เงินเฟ้อเนื่องจากการ

กลับมาสู่อ้อมอกญี่ปุ่น” เป็นเวลานานก่อนที่จะญี่ปุ่นจะได้ประสบกับปัญหาเงินเฟ้อเนื่องจากวิกฤตการณ์น้ำมัน ต้นเหตุใหญ่ในเรื่องนี้ก็คือการที่เกาะโอกินาวาต้องเปลี่ยนระบบเงินตราจากเงินดอลลาร์ มาเป็นเงินเยนในสกุลญี่ปุ่น อัตราแลกเปลี่ยนที่ซับซ้อนทำให้ข้าวของราคาแพงขึ้นผิดปกติ เช่น ค่าจ้างแรงงานได้คิดกันในอัตรา 1 ดอลลาร์สหรัฐ = 360 เยน แต่คิดราคาสินค้าว่า 1 ดอลลาร์สหรัฐ = 308 เยน (ข้อตกลงเมื่อทำสัญญาโอนเกาะโอกินาวาให้ญี่ปุ่นปกครอง) ใคร ๆ ก็อดติใจว่าราคาสินค้าจะถูกลง แต่แท้ที่จริงแล้วกลับแพงขึ้น ข้อเท็จจริงในเรื่องนี้ทำให้ระดับราคาสินค้าของเกาะโอกินาวาในปัจจุบันสูงพอ ๆ กับโตเกียว หรือกลายเป็นดินแดนที่ระดับค่าครองชีพสูงที่สุดในโลกเมื่อ 1 ดอลลาร์เท่ากับ 160 เยนในปัจจุบัน!

เอาล่ะ ปัญหาที่สำคัญก็คือข้อเท็จจริงในประเด็นที่ 3 ที่ว่านักธุรกิจจากเกาะญี่ปุ่นมีท่าทีต่อต้านชาวโอกินาวา หลักฐานหลาย ๆ อย่างยืนยันว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องจริงและเห็นได้ชัดเจน

ทั้งผู้จัดการสาขา ผู้ช่วย ตลอดจนพนักงานหนุ่ม ๆ ของธุรกิจต่างก็ร่วมมือร่วมใจกันโจมตีโอกินาวา เรื่องนี้ไม่ใช่เรื่อง “นักโทษที่ถูกปล่อยเกาะ” ตามคำพังเพยของญี่ปุ่นแต่อย่างใด เพราะผู้คนเหล่านั้นมีท่าทีที่ติดต่องอกินาวาในตอนที่กำลังคืนมาเป็นของญี่ปุ่นใหม่ ๆ หลาย ๆ คนคาดว่าโอกินาวาจะเป็นดินแดนที่เติบโตอย่างรวดเร็ว แต่พอเหตุการณ์ผ่านไปได้ปีกว่า ๆ ผู้คนพวกนั้นก็เริ่มกลับคำพูดและวิจารณ์เสียอย่างไม่มีชั้นดี

นอกจากนักธุรกิจแล้ว ข้าราชการและนักหนังสือพิมพ์ก็ยังทำหน้าที่เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงโจมตีโอกินาวาอีกด้วย โดยเฉพาะคำพูดที่นักหนังสือพิมพ์เลือกมาวิจารณ์โอกินาวานั้นล้วนเป็นคำที่เจ็บแสบแทงใจ (แต่ไม่ได้ปรากฏออกเป็นตัวอักษรตามหน้าหนังสือพิมพ์) ซึ่งพิสูจน์ให้เห็นว่านักหนังสือพิมพ์ที่ประจำอยู่ที่นาฮาไม่สับสน

อารมณ์กับเกาะโอกินาวาและชาวโอกินาวาเอาเสียเลย

ยังมีผู้คนอีกกลุ่มหนึ่งที่แสดงท่าทีอย่างชัดเจนว่าจงเกลียดจงชังโอกินาวายิ่งกว่านักหนังสือพิมพ์และข้าราชการ คือนักธุรกิจเกี่ยวกับที่ดินและอสังหาริมทรัพย์ที่ได้รับสมญานามว่า “พ่อค้าหน้าเลือด”

คนญี่ปุ่นทราบกันดีว่านักธุรกิจพวกนี้ได้กว้านซื้อที่ดินในเกาะโอกินาวาไว้มากเพื่อเก็งกำไร เสียงเล้าลือกระจายเชิงเซไปจนแทบจะเป็นแพทนิยายประจำปี 2517 แต่เสียงเล้าลือกับข้อเท็จจริงดูเหมือนว่าจะห่างไกลกันมาก เพราะนักธุรกิจรายใหญ่ ๆ “เป็นสุภาพบุรุษ” พอที่จะทำให้ราคาที่ดินถีบตัวสูงขึ้นโดยไม่จำเป็น นักธุรกิจรายย่อยและนักแสวงโชคระดับย่อย ๆ ต่างหากที่ทุ่มเทเงินทองเพื่อการนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลาย ๆ คนได้จัดแบ่งที่ดินออกเป็นแปลง ๆ และยึดยึดขายให้กับผู้มาอยู่ใหม่ ๆ หนังสือพิมพ์หลายฉบับกล่าวว่าปี 2516-2517 เป็นยุคทองของการซื้อขายที่ดินบนเกาะนี้

แต่ความเคลื่อนไหวของที่ดินแทบจะหมดหายไปในปี 2517 และหมดไปก่อนที่จะมีการวิพากษ์วิจารณ์กันทั้งเกาะญี่ปุ่นว่าธุรกิจการเงินและนักค้าที่ดินรายใหญ่ทำให้ที่ดินปั่นป่วน สิ่งทั้งหมดหายไปนั้นไม่เพียงแต่การซื้อขายรายใหม่เท่านั้น แต่รวมถึงการขายทอดไปยังบุคคลที่ 3 และการแบ่งแยกขนาดของโฉนดอีกด้วย ผลร้ายเกิดขึ้นกับนักค้าที่ดินบนเกาะเพราะลงทุนกว้านซื้อที่ดินไว้มากแต่ขายให้แก่ธุรกิจรายใหญ่ ๆ ไม่ได้ พวกเขาน่าที่รอคอยว่าราคาที่ดินจะเพิ่มเองก็เผลอไปตาม ๆ กัน ทางแก้ปัญหาก็คือขายที่ดินให้แก่หน่วยงานของจังหวัดและธุรกิจหากำไรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับฝ่ายปกครองโดยผ่านทางนักการเมืองและผู้นำที่มีอำนาจ เป็นคนกว้างขวางในชุมชน พบว่าสมาชิกสภาจังหวัดบางคนเป็นเดือดเป็นร้อนจนถึงกับกล่าวคำขู่ว่า “เจ้าพวกธุรกิจญี่ปุ่นที่ไม่ยอมซื้อที่ดินนะเลวชาติจริง ๆ !”

นอกจากการซื้อขายที่ดินจะหยุดชะงักไปแล้ว โครงการก่อสร้างและโครงการพัฒนาต่าง ๆ บนเกาะโอกินาวาก็ถูกจับแช่เย็นเสียเกือบหมด เช่นการก่อสร้างที่พักของงานสหกรรมทางทะเลในพ.ศ. 2519 หยุดกึกไประยะหนึ่งจนขาดแคลน ไม่เพียงพอแก่ความต้องการของผู้มาชมงานที่โอกินาวา สาเหตุในเรื่องนี้นอกจากมาจากการที่แหล่งเงินทุนตัดเงินอุดหนุนและค่าก่อสร้างที่ถีบตัวสูงขึ้นอย่างรวดเร็วแล้ว นักธุรกิจหลาย ๆ คนบอกได้คำเดียวว่า “แสนจะน่าเบื่อ!”

ตัวอย่างรายหนึ่งก็คือโรงแรมขนาดใหญ่แห่งหนึ่งในเมืองนาฮาซึ่งก่อสร้างเสร็จหลังจากมีการโยนการปกครองไม่นาน ได้ประสบความสำเร็จเป็นอย่างสูงเพราะมีผู้มาจองห้องพักเป็นคิวยาวเหยียด กลับต้องปิดกิจการโดยเร็วเพราะแหล่งเงินทุนที่เคยเกิดปฏิเสศไม่สนับสนุนเอาต่อ ๆ โดยเหตุผลแต่เพียงว่านักลงทุนรายใหญ่ ๆ ของญี่ปุ่นไม่ยอมมาลงทุน ไม่อยากทำอะไรยาก ๆ ที่โอกินาวา

อเมริกา รู้จักเอเชียมากกว่าญี่ปุ่น?

พลตรีกองทัพบกคนหนึ่งที่ศูนย์บัญชาการของสหรัฐอเมริกาบนเกาะโอกินาวาได้มาประจำอยู่ที่เกาะนี้เป็นเวลาหนึ่งปีครึ่ง ได้พูดให้คิดกันว่า

“พวกคุณคิดว่าอเมริกานะไม่รู้จักเอเชียเอาเสียเลย ความจริงพวกเรารู้จักเอเชียดีกว่าพวกญี่ปุ่นซะอีก พวกคุณ ชาวญี่ปุ่นไม่ควรลืมนะว่าเวลาเข้าหน้าสีวหน้าขาวแล้วผู้คนในเอเชียอาคเนย์เขาทำอะไรกัน!”

ซึ่งเป็นคำพูดแบบชาตินิยม เสียดสีทั้งชัดและเต็มไปด้วยความเชื่อมั่นในตัวเอง นายพลผู้นี้ได้เข้ามาจากตำแหน่งเล็ก ๆ ในหน่วยคลังแสง ชาวญี่ปุ่นถือว่าตำแหน่งนี้ไม่ค่อยมีความหมายเพราะมักจะเอาไปเทียบกับตำแหน่งพลตระเวนของกองทัพบกญี่ปุ่นในสมัยก่อน แต่ตำแหน่งนี้เป็นตำแหน่งที่มีความสำคัญมากในกองทัพลัทธิ

เพราะนายพลลือชื่อหลายคนเช่น เสนาธิการเวสต์มอร์แลนด์ และนายพลเอบราฮัมแห่งกองทัพสหรัฐฯ ในเวียดนามต่างก็เคยดำรงตำแหน่งนี้มาก่อน นอกจากการจัด การเรื่องสรรพาวุธแล้วหน่วยดังกล่าวยังต้องจัดการเรื่อง ทะเบียนในสนามรบและที่กองทหาร รวมทั้งการคุมอำนาจ ในการจัดการเรื่องเงินทองและข้าวของสัมภาระต่างๆ ที่จำเป็นในการรบ

บางทีหน้าที่ที่รับผิดชอบอยู่ทำให้ทหารในหน่วย คลังแสงสนอกสนใจต่อความเป็นอยู่ของผู้คนในพื้นที่เป็น พิเศษ ทหารเหล่านี้จะต้องศึกษาเรื่องประวัติศาสตร์ การรบที่เน้นความสำคัญของท่าทีของผู้คนในพื้นที่ปฏิบัติ การ ประสบการณ์ที่สะสมกันมาทำให้หลาย ๆ คน ลาออกจากกองทัพไปเป็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายธุรกิจต่างประเทศ ของบริษัทใหญ่ ๆ ก็มี

ท่านนายพลกล่าวว่า “ธุรกิจของญี่ปุ่นไม่เป็น ที่ขึ้นชอบในเอเชียอาคเนย์” ในระหว่างที่นาย ทานากะ นายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นไปเยือนอินโดนีเซียและถูก เคนขบวนขับไล่ในพ.ศ. 2516 และเสริมว่า “อย่า ไปคิดถึงเอเชียอาคเนย์เลยคุณ แม้ในโอกินาวาเองก็ไม่มี ใครชอบธุรกิจของญี่ปุ่น เปล่า ผมไม่ได้พูดว่าธุรกิจ อเมริกาจะ ได้รับความนิยมชมชอบกันหรอก เพียงแต่ดู เหมือนว่าเขาจะเกลียดกันน้อยกว่าหน่อย ยิ่งทุ่มเทเงิน ทองมากก็ยิ่งเกลียดกันมาก ญี่ปุ่นก็เหมือนกัน ต่อไปนี้ ถ้าธุรกิจญี่ปุ่นเพิ่มที่เอเชียอาคเนย์มากขึ้น ถ้ารัฐบาล ญี่ปุ่นเพิ่มงบประมาณช่วยพัฒนาประเทศเหล่านี้มากขึ้น แล้ว ผมก็เชื่อแน่ว่าผู้คนคงจะเกลียดชังมากขึ้นอีก”

“ทำไมล่ะ” พอถึงประโยคนี้ ท่านนายพลก็ หยุคลินน้ำลายแล้วอุกคิดหนอยหนึ่งก่อนที่จะพูดต่อ ไปว่า “คนญี่ปุ่นน่าจะเหมือนกับคนอเมริกา และ เหมือนอย่างยากที่จะเทียบชดด้วย เพราะญี่ปุ่น ไม่เคยทำสงครามศาสนา”

“ญี่ปุ่นไม่เคยทำสงครามศาสนา” ผู้เขียน คิดว่าประโยคนี้จะให้ข้อคิดอะไร ๆ ที่มีความหมายลึกซึ้ง และดูเหมือนว่าประโยคนี้จะให้คำตอบได้ว่าสาเหตุสำคัญ ที่ชาวโอกินาวาโจมตีธุรกิจญี่ปุ่น และชาวญี่ปุ่นไม่ชอบ โอกินาวานั้นคงเป็นเรื่องของศาสนา เรื่องของความเชื่อ และอารมณ์ตลอดจนจริยธรรมอันละเอียดอ่อนนั่นเอง

ผู้รู้หลาย ๆ คนให้ความเห็นว่าการที่ชาวญี่ปุ่นได้ รับการจูงเกลียดชังจากชาวโอกินาวานั้น ไม่ได้มาจาก เรื่องเงิน ๆ ทอง ๆ แต่เรื่องเดียว ชาวเกาะไม่ได้ไว้วางใจ ว่ารัฐบาลญี่ปุ่นให้เงินพัฒนาเกาะน้อยเกินไป และไม่ได้ ไว้วางใจว่านโยบายด้านวัฒนธรรมหรือด้านสวัสดิการ สังคมไม่เอาไหน แม้โดยทั่วไปมักจะพูดกันว่าชาวโอกินาวา เป็นคนไม่เอาไหนก็ตาม ความจริงแล้วพวกเขาเป็น พวกที่ถือลัทธิแห่งความเป็นจริง และไวต่อเรื่องเงิน ๆ ทอง ๆ จนมักได้รับสมญานามว่าเป็นสัตว์เศรษฐกิจ(เอ-โคโนมิคส์ เอนิมัล) ยิ่งกว่าชาวญี่ปุ่นเสียอีก! พวกเขา ต้องการและเรียกร้องให้ญี่ปุ่นช่วยเหลือทางเศรษฐกิจ มากขึ้น และไม่ได้แสดงความเกลียดชังเงินของญี่ปุ่นเลย คล้าย ๆ กับที่เอเชียอาคเนย์ชอบให้ญี่ปุ่นช่วยเหลือนั่นเอง

แต่ถ้าจะถามว่าพอญี่ปุ่นช่วยเหลือมากขึ้นแล้ว ใคร ๆ จะรักจะชอบญี่ปุ่นมากขึ้นหรือ ดูเหมือนคำตอบจะเป็น “โน” ไม่ใช่ “เยส” จริงอยู่ ชาวโอกินาวาชอบโรง- พยาบาล ชอบโรงเรียน ชอบศูนย์สวัสดิการคนชราที่ญี่ปุ่น สร้างให้ แต่สิ่งเหล่านี้จะเชื่อมโยงไปให้ “ชอบญี่ปุ่น และชาวญี่ปุ่น” ไม่ได้

เรื่องนี้ไม่ใช่เรื่องที่เข้าใจยากแต่อย่างใด สมมติว่า ใครสักคนหนึ่งได้ขึ้นเงินเดือนเขาจะดีใจ แต่เขาไม่จำเป็น จะต้องรักจะต้องชอบที่ทำงานมากขึ้น เหมือนกับเด็ก ๆ ชอบ ถ้าคุณพ่อให้ค่าขนมมากขึ้น แต่เด็ก ๆ ไม่จำเป็น ต้องรักคุณพ่อมากขึ้นหรอก!

ใคร ๆ ก็คงสละตัวเองออกไปให้พ้นจากที่ทำงานที่เงินเดือนดี ๆ จากคุณพ่อที่ให้ค่าขนมมาก ๆ ได้ยาก แล้วความยากแบบนี้จะทำให้คน ๆ นั้นจงเกลียดจงชังมากขึ้น เมื่อเทียบค่าขนมหรือเงินเดือนแพง ๆ กับโรงพยาบาลหรือโรงเรียนแล้ว ผลสรุปก็คงเป็นแบบเดียวกัน ทั้งนี้ก็เพราะว่าความต้องการทางกาย ทางชีววิทยา กับความรักความชอบในทางวิญญาณเป็นเรื่องคนละแบบกัน

“ญี่ปุ่นไม่เคยทำสงครามศาสนา” ที่หยิบยกมาข้างต้นเป็นเรื่องที่มีความหมายว่าคนญี่ปุ่นไม่เคยสู้รบประมือกับจริยธรรมอย่างแท้จริง ไม่เคยหาเอกลักษณ์ทางศีลธรรมที่ชัดเจน ผู้เขียนเคยตกใจและกลัวจนสุดขีดเมื่อทราบว่าคนญี่ปุ่นในอดีตจนถึง 100 ปีที่ผ่านมาได้เลือกทางอยู่รอดของตัวเองโดยวิธีการที่ชาวพุทธแบบเรานึกไม่ถึง ทั้งขุนนาง พ่อค้าและชาวนาพยายามประคับประคองตัวเองไม่ให้ขาดแคลนอาหารโดยการควบคุมจำนวนประชากร หญิงที่ตั้งครรภ์จะทำลายทารกส่วนเกิน (โดยไม่ผิดกฎหมาย) โดยใช้ไม้ไผ่แทงเข้าในท้อง หรือไม่ก็ใช้ใบกล้วยใบตองห่อทารกแรกเกิดเอาไปทิ้งหน้านาหรือขุดหลุมฝังทั้งเป็น เรื่องแบบนี้คล้าย ๆ กับประวัติศาสตร์ของสหรัฐฯ ที่ชาวยุโรปเข้าไปเช่นฆ่าอินเดียนแดงและเผ่าพื้นเมืองอื่น ๆ เพื่อบุกเบิกแผ่นดินแถบตะวันตกเสียเป็นจำนวนมาก และใช้วิธีประหารประหารแบบที่คริสเตียนในสมัย 15 ของไทยเรานึกกันไม่ถึง แม้ว่าชาวอเมริกาจะเป็นลูกหลานของผู้คนที่เคยทำสงครามศาสนามาแล้วในยุโรป พวกเขาก็คงลืมว่าอะไรคือจริยธรรม ลืมนึกว่ามนุษย์เผ่าอื่น ๆ ก็เป็นคน และจำได้อย่างเดียวก็คือการบุกเบิกดินแดนใหม่ที่อ้างว้างให้เป็นแผ่นดินของพระเจ้า แผ่นดินของชนชาติอเมริกาที่ยิ่งใหญ่แค่นั้นเอง

2. โอกินาวา-ดินแดนที่ไม่ใช่ญี่ปุ่น

โอกินาวา-แผ่นดินที่มีความกลมกลืน

ลักษณะประการหนึ่งของญี่ปุ่นที่ขอบพุดถึงกันก็คือเป็นดินแดนที่มีอะไร ๆ กลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ชาวญี่ปุ่นถือว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องธรรมดา แต่ถ้าลองเทียบกับประเทศอื่นแล้วก็กลายเป็นเรื่องที่น่าแปลกใจเป็นอย่างยิ่ง เพราะส่วนใหญ่มักจะเป็นประเทศที่เกิดขึ้นจากประวัติศาสตร์ยาวนาน (แม้ว่าจะสั้นกว่าญี่ปุ่นที่ขอบพุดกันว่าชาติสองพันปี!) เกิดขึ้นจากคนต่างชาติต่างภาษาต่างวัฒนธรรม ที่อยู่กันได้ด้วยการอมชอมซึ่งกันและกัน ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันประการแรกของญี่ปุ่นคือเชื้อชาติของประชากรและภาษาที่ใช้แม้ว่าจะมีเผ่าไอนุ และคนที่โอนสัญชาติจากจีนและเกาหลีบ้างในตอนหลัง สงครามโลก แต่ก็ไม่มีจำนวนมากจนสะดุดตา แม้ว่าญี่ปุ่นจะมีภาษาถิ่นปลุกย่อยออกเป็นแขนงต่าง ๆ มากมาย ตัวอักษรที่ใช้ก็เป็นอักษรญี่ปุ่น ภาษาราชการก็เป็นภาษาญี่ปุ่นเพียงภาษาเดียว

คนญี่ปุ่นถือว่าภาษาของชาติควรจะมีเพียงภาษาเดียว และถือว่าเป็นเรื่องธรรมดา แต่พอเหลียวดูประเทศอื่นแล้วส่วนใหญ่จะไม่ใช่เป็นอย่างนั้น คานาดา สวิตเซอร์แลนด์และเบลเยียมต้องใช้ภาษาราชการถึง 2-3 ภาษา อินเดียต้องพิมพ์ธนบัตรออกเป็นภาษาต่าง ๆ เกิน 10 ภาษา หนังสือพิมพ์ในนิวยอร์กคงประกาศรับสมัครงานว่า “รับสมัครคนรับใช้(เฉพาะชาวอเมริกาที่พูดภาษาอังกฤษได้)” เพราะแม้ว่าสหรัฐฯ จะมีภาษาอังกฤษเป็นภาษาราชการแต่เพียงภาษาเดียวก็ตาม ยังมีคนเชื้อชาติเปอร์โตริโกและเชื้อชาติอื่น ๆ ที่พูดเขียนอังกฤษไม่ได้อยู่อีกมาก ชาวภาคใต้ของไทยก็มีคนไทยที่ใช้ภาษาไทยไม่ได้ได้ถึง 4 จังหวัด ในฝรั่งเศสมีชนกลุ่มหนึ่งที่ใช้ภาษาบาสก์และไม่ทำท่าว่าจะเปลี่ยนแปลงได้ง่าย ๆ ถ้าจะจระไนกันทั่วโลกแล้ว ภาษาต่าง ๆ คงจะมากมายจนเขียนได้หลายหน้ากระดาษ

นอกจากเรื่องเผ่าพันธุ์และเรื่องภาษาแล้ว ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของญี่ปุ่นยังดูได้จากเรื่อง “ประวัติศาสตร์ชาติ” อีกด้วย เมื่อพลิกดูบันทึกทางประวัติศาสตร์ในสมัยโบราณจนถึงปัจจุบันแล้ว จะพบว่าคำว่า “ญี่ปุ่น” (ที่จริง “นิปปอน” และ “ยามาโตะ” ในระยะแรก) หมายถึงทั้งความเป็นชาติ หมายถึงผืนแผ่นดินและหมายถึงประชากร ตอนนี้เรารู้กันดีว่าญี่ปุ่นประกอบด้วยเกาะใหญ่ ๆ 4 เกาะและเกาะเล็ก ๆ อีกราว 4,000 เกาะ นี่เป็นรูปร่างของประเทศญี่ปุ่นที่แทบไม่เคยเปลี่ยนมาเลย ตั้งแต่ไหนแต่ไร ปัญหาหมู่เกาะทางเหนือและหมู่เกาะที่คาบเกี่ยวกับจีนและเกาหลีอาจจะทำให้แผนที่ของญี่ปุ่นเปลี่ยนไปได้บ้าง แต่เป็นส่วนประกอบที่เล็กน้อย ส่วนที่เป็นแกนจริง ๆ ของญี่ปุ่นไม่เคยตกอยู่ภายใต้เงื้อมมือของชาติอื่นมาเลย (แม้ว่าจะถูกกองทหารสหรัฐยึดครองอยู่บ้างตอนหลังสงคราม) และเรียกได้ว่าเป็นอาณาเขตที่แท้จริงของญี่ปุ่น

แม้ว่าประวัติศาสตร์จะบอกให้เราทราบว่าสงครามภายใน สงครามนานโบคุโซและสงครามเกนเปย์จะทำให้ญี่ปุ่นถูกแบ่งออกเป็นอาณาเขตต่าง ๆ บ้าง ความจริงแล้วเรื่องนี้เป็นเพียงการแก่งแย่งอำนาจของผู้ปกครองระดับสูงในอดีต ต่างชาติไม่เคยพูดว่า “ญี่ปุ่นเป็นดินแดนของเรา” และไม่มีผู้นำคนใดเคยพูดว่า “แผ่นดินแห่งนี้เป็นประเทศเอกราชที่ไม่ใช่ญี่ปุ่น” (ยกเว้นกรณีของเอโนโมโตะ คาเคทาเค ในพ.ศ. 2411 ที่วางแผนปลดแอกญี่ปุ่นที่ฮาโกดาเตะบนเกาะฮอกไกโด และติดต่อกับนักการทูตของอังกฤษ สหรัฐฯ และรัสเซีย ฯลฯ)

ในทางตรงกันข้าม ไม่มีดินแดนส่วนไหนของโลกที่ถูกญี่ปุ่นครอบครองอย่างแท้จริงเลยในปัจจุบัน เล่ากันว่า ในอดีตอันไกลโพ้นนั้น คาบสมุทรเกาหลีเป็นอาณาจักรส่วนหนึ่งของญี่ปุ่น แต่นักประวัติศาสตร์ก็พิสูจน์แล้วว่าไม่มีเหตุผลยืนยันเพียงพอ ในสมัยมหาอาณาจักรญี่ปุ่น (โคนิปปอน เทยโคคุ) ได้มีการผนวกเอาคาบ

สมุทรเกาหลีและไต้หวันเป็นส่วนหนึ่งของญี่ปุ่น แต่เป็นเพียง “ประเทศราช” ที่ถูกปกครอง ไม่ใช่เป็นส่วนหนึ่งของญี่ปุ่นอย่างแท้จริง แต่คล้าย ๆ กับการที่ฟิลิปปินส์เป็นอาณานิคมของสหรัฐ และอินเดียเป็นอาณานิคมของอังกฤษ เรื่องนี้เห็นได้จากบันทึกทางประวัติศาสตร์ที่ยืนยันว่าจะไม่เอาภาษาญี่ปุ่นเป็นภาษาราชการที่เกาหลีและไต้หวันแต่อย่างใด หรือพูดง่าย ๆ คือ ญี่ปุ่นเพียงแต่แสวงประโยชน์จากดินแดนทั้งสองเพียงแค่นั้นเอง

ยิ่งไปกว่านั้นญี่ปุ่นยังถือว่าประวัติศาสตร์เกือบ 2000 ปี ถือว่าญี่ปุ่นเป็นชาติที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพราะไม่พบว่าต่างชาติเคยส่งกองทหารขนาดใหญ่เข้ามารุกรานญี่ปุ่น และการแก่งแย่งอำนาจในประเทศก็ไม่ถึงขั้นเด็ดขาด ตลอดเวลาที่ผ่านมาญี่ปุ่นจะมีอำนาจศูนย์กลางอยู่เพียงแห่งเดียวและพยายามจรรโลงระบอบเพื่อให้ใช้อำนาจได้จากศูนย์กลางแต่เพียงแห่งเดียว

ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่รวมตัวกันได้ดีมาก นอกจากจะใช้ภาษาเพียงภาษาเดียว มีเผ่าพันธุ์เดียวและอาณาเขตแน่นอนแล้ว ญี่ปุ่นยังมีประวัติศาสตร์ที่มีรูปแบบแต่อย่างเดียว และรักษากฎเกณฑ์ไว้ด้วยประวัติศาสตร์ที่ทุกสิ่งทุกอย่างต้องขึ้นกับศูนย์กลาง จึงอาจพูดได้ว่าคนญี่ปุ่นเป็นชนชาติที่มาจากสายเลือดเดียวกัน มีความหลังร่วมกัน และมีแผ่นดินที่เป็นเจ้าของร่วมกันมาตั้งแต่อดีต ทุกคนเป็นคนที่เหมือนกันจนแทบจะเรียกได้ว่ามาจากบ้านหลอมอันเดียวกัน เรื่องนี้ทำให้คนญี่ปุ่นมีความสุขหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะผลกำไรจาก “ความสงบภายใน” เป็นเรื่องที่เป็นกำไรสูงจนยากที่จะคณานับ ในเวลาเดียวกัน เลือดเนื้อ ภาษา แผ่นดินและอดีตกลายเป็นจุดร่วมของชาวญี่ปุ่นทางวิญญาณ กล่าวได้ว่าชาวญี่ปุ่นเติบโตขึ้นด้วยความคิดแบบเดียวกัน มโนธรรมร่วมกันและความเข้าใจระหว่างคนในชาติเป็นสิ่งที่ชาติอื่น ๆ ยากจะได้รับ

จริงอยู่ญี่ปุ่นเองก็มีผู้คนที่ป็นนักคิด เจ้าลัทธิ หรือผู้เรียกร้องหลาย ๆ แบบที่แตกต่างไปตามสมัย ชาติ

ที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันไม่จำเป็นจะต้องประกอบด้วยผู้คนที่มีความเห็นและฐานะเหมือนกันหมด แม้ว่าลัทธิแนวความคิดหรือความเชื่อจะทำให้ฐานะและผลประโยชน์แตกต่างกันก็ตาม สิ่งเหล่านี้ก็เป็นผลแต่เพียงผิวเผินในส่วนลึกนั้นความคิดอ่านและทัศนะทางสังคมเป็นแบบเดียวกัน เป็นแบบที่ก่อตัวมาก่อนที่จะยอมรับความคิดอ่านใหม่ ๆ โดยผู้คนที่ยาวเติบโตในสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกันบ้าง

โอกินาวา-ช้อยกเว้นของญี่ปุ่น

แต่กฎทุกกฎย่อมมีข้อยกเว้น ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของญี่ปุ่นจะพบข้อยกเว้นได้เมื่อดูที่โอกินาวา เผ่าพันธุ์และภาษาของโอกินาวาเหมือนกับของญี่ปุ่น หลักฐานที่ยืนยันว่าโอกินาวาเป็นชนเผ่าเดียวกับญี่ปุ่นจะดูได้จากคำประกาศยืนยันหลักการ “ญี่ปุ่นและริวกิวเป็นชนชาติที่มีบรรพบุรุษร่วมกัน(นิชิริวโดโซะรอน)” ที่ออกกันเมื่อ 300 ปีก่อน และใคร ๆ ก็ยอมรับว่าภาษาโอกินาวาเป็นภาษาญี่ปุ่นแขนงหนึ่ง

ชาวโอกินาวาถือว่าตนเองเป็นชนกลุ่มที่เป็นลูกหลานจากสองสวรรค์ (เทนซอนโซคุ) และถือว่าเป็นชนชาติญี่ปุ่นที่ใกล้เคียงสภาพเดิมเป็นที่สุด เช่นพบว่ามีการซื้อประตุนินสุสวรรค์ (เทนโนะอิวาโด) ที่เกาะอิเบยาทางตอนเหนือของโอกินาวา สมมุติว่าถ้าเทพนิยายที่ว่าบรรพบุรุษของญี่ปุ่นอยู่ที่หน้าผาทางจิสอนเกาะคิวชูและครอบครองแถบคินคิ (บริเวณเมืองเกียวโต โอซากา) เพราะเดินทางขึ้นเหนือเป็นความจริงแล้ว ประตุนินสุสวรรค์อันนี้อาจจะเป็นของจริงก็ได้ ทั้งนี้เพราะเส้นทางเพียงสายเดียวที่ผู้คนจากโอกินาวาจะมาที่ทางจิสอนทางตะวันออกเฉียงใต้ของเกาะคิวชูได้นั้นก็เพียงแต่เส้นทางเรือ ทั้งนี้เพราะว่าถ้าชาวญี่ปุ่นมาจากจีนบนแผ่นดินใหญ่หรือจากเกาหลีแล้ว คงเดินทางผ่านคิวชูตอนเหนือหรือแถบซานอิน บริเวณชิโมโนะเซกิและเทือกเขาใกล้เคียง

ผ่านนางาซากิและคุมาโมโตะ ยากที่จะมาถึงหน้าผาที่อยู่ ในจังหวัดยามาซากิได้

ภาษาของโอกินาวาเป็นภาษาญี่ปุ่นอย่างแท้จริง เพราะอย่างน้อยที่สุดภาษาในบริเวณนี้ใกล้เคียงกับภาษาญี่ปุ่นโบราณอยู่มาก เช่นเรียกลมทางตะวันออกว่า “โคจิ” (โทฟูฟูคาบะโนโคจิ) และเรียกทิศตะวันตกว่า “อิริ” จากความหมายที่ว่าพระอาทิตย์เข้าไป(อิริ) ทางทิศตะวันตกในตอนนี้อยู่คนทางตอนเหนือของเกาะโอกินาวาออกเสียง “ชะ” เป็น “ปะ” และ “อิ” เป็น “ปิ” ซึ่งเป็นภาษาญี่ปุ่นโบราณ การเล่นทายคำปริศนาในราวพ.ศ. 1000 มีคำถามว่า “อะไรเอ๋ยไม่เคยพบพ่อ(ฉิดิ)เลย แต่พบแม่(ชะชะ)ถึงสองหน” คำตอบก็คือริมฝีปาก เพราะออกเสียง “ชะ” เป็น “ปะ” นั่นเอง

เหตุผลที่กล่าวมาทำให้เรากล่าวได้ว่า เผ่าพันธุ์และภาษาของโอกินาวาเหมือนกับของญี่ปุ่น แต่ประวัติศาสตร์และขนบธรรมเนียมประเพณีต่างหากที่แตกต่างออกไป เรื่องนี้เป็นเรื่องที่ทำให้โอกินาวาแตกต่างจากภูมิภาคอื่นของญี่ปุ่น ถ้าประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเป็นปัจจัยที่กำหนดระบบความคิดของผู้คนแล้ว การจะคิดว่าชาวโอกินาวาเติบโตขึ้นมาในเส้นทางที่แตกต่างจากชาวญี่ปุ่นก็ คงไม่เป็นเรื่องที่ผิดพลาดแต่ประการใด

เมื่อพูดถึงเรื่อง “วัฒนธรรม” แล้วอาจจะเกิดมีผู้โต้แย้ง บางคนอาจกล่าวว่าแม้แต่เกาะญี่ปุ่นเองก็เอะส่วนเหนือกับส่วนใต้ต่างกันมาก โอกินาวาจะผิดแผกออกไปบ้างก็ไม่เห็นแปลก (ผู้คนส่วนมากยอมรับว่าความเป็นอยู่ของผู้คนแถวใต้ที่ราบมิโนะในจังหวัดโออิต่างกับความเป็นอยู่ของผู้คนแถวโตเกียว และส่วนที่อยู่เหนือโตเกียว) เพราะมักจะพูดกันเสมอว่าคนนั้นเป็นคนแบบญี่ปุ่นเหนือ คนโน้นเป็นคนแบบญี่ปุ่นใต้ (เขาเรียกกันจริง ๆ ว่าญี่ปุ่นตะวันออกและญี่ปุ่นตะวันตก)

แต่ความแตกต่างของชาวโอกินาวาค่อนข้างจะพิลึกพิลั่นขึ้นไปอีก (ผู้คนในหมู่เกาะคาบิมีมีความเป็น

อยู่คล้ายชาวคิวชู เพราะอยู่ใกล้กัน) เนื่องจากดินฟ้าอากาศของโอกินาวาเป็นแบบกึ่งโซนร้อน (ซับทรอปิค) และเกาะต่าง ๆ ในหมู่เกาะริวกิว (โอกินาวา) มีขนาดต่าง ๆ กัน ทั่วเกาะใหญ่ ๆ อยู่ห่างกัน ดังนั้นความเป็นอยู่จึงไม่เหมือนกับผู้คนในเกาะเกวทะเลภายใน(เซโด) และอะมาคุซา(แถวใต้เกาะคิวชู) แต่เกาะหลายเกาะที่รวมกันเป็นโอกินาวาจะรวมตัวกันเป็นภูมิภาคเอกเทศภูมิภาคหนึ่ง

เรื่องที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งคือ โอกินาวาไม่ได้ปลูกข้าวเป็นอาชีพหลักเพราะเกาะที่แคบ ๆ ยาว ๆ ขาดแหล่งน้ำและขาดดินคุณภาพดี แม้ว่าจะได้มีการส่งเสริมให้ปลูกข้าวกันอย่างฟูล่าในระหว่างพ.ศ. 2420 จนถึงสงครามโลกก็ตาม พื้นที่ปลูกข้าวแห่งนี้ก็เกิดขึ้นได้เพราะความพยายามของญี่ปุ่นจนถึงขีดสุด ดังนั้นโอกินาวาจึงไม่มีชุมชนที่ดำรงชีพแบบกสิกร ชีวิตความเป็นอยู่และชุมชนร่วม ระบบความสัมพันธ์ของชาวโอกินาวาเป็นเรื่องที่แตกต่างออกไป เราจึงพอจะกล่าวได้ว่าระบบการผลิตและระบบการสังคมในสังคม ทำให้ชาวโอกินาวามีระบบความคิดและจริยธรรมที่แตกต่างออกไปจากชาวญี่ปุ่นโดยทั่วไป

เอกลักษณ์จากประวัติศาสตร์พื้นป

ประวัติศาสตร์ของโอกินาวาเองก็เป็นประวัติศาสตร์ที่มีลักษณะพิเศษไปจากภูมิภาคอื่น ไม่ใช่เป็นประวัติศาสตร์ที่เด่นชัดอะไร เพียงแต่ “แหวกคอก” ออกไปจากระบบประวัติศาสตร์ของญี่ปุ่นแค่นั้นเอง

ประวัติศาสตร์ของโอกินาวาเริ่มจะเป็นรูปเป็นร่างมาประมาณพันปี อยู่ในราว ๆ สมัยเฮอัน(ประมาณ พ.ศ. 1339 – 1728) ของญี่ปุ่น หรือสมัยอาณาจักรซ็อง (ประมาณพ.ศ. 1503 – 1822) ของจีน ซึ่งเป็นสมัยที่เศรษฐกิจเจริญก้าวหน้ามาก โอกินาวาได้ผ่านช่วงเวลาต่าง ๆ ก่อนถูกผนวกเข้ากับญี่ปุ่น (พ.ศ. 2423) คือสมัย “ซัมซาน(แบ่งแยก)” สมัยราชัทธิราชที่ 1

และสมัยราชัทธิราชที่ 2 ซึ่งเป็นสมัยที่อาณาจักรแห่งนี้เริ่มติดต่อกับญี่ปุ่น ฐานะของโอกินาวาดำรงความเป็นเอกราชมาจนประมาณพ.ศ. 2423 ซึ่งถูกญี่ปุ่นกลืนเสียจนสนิท

นักประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นมักจะกล่าวถึงโอกินาวาในสมัยราชัทธิราชที่ 2 (สมัยเอโดะของญี่ปุ่น-ประมาณ พ.ศ. 2141 ถึง พ.ศ. 2411) ว่าเป็นส่วนหนึ่งของแคว้นซาทsuma ทางตอนใต้ของเกาะคิวชู แต่ไม่เคยปฏิเสธว่าโอกินาวาในช่วงนี้เป็นประเทศเอกราช ทั้งนี้เพราะโอกินาวาประเทศริวกิวดำเนินนโยบายต่างประเทศโดยอิสระและดำรงระบบปกครองและระบบสังคมที่ไม่ขึ้นกับชาติหนึ่งชาติใด แคว้นซาทsumaไม่เคยก้าวำการแต่งตั้งมหาเสนาบดี 3 คน (เทียบได้กับมหาอำมาตย์ของจีนหรือมหาปุโรหิตของญี่ปุ่น) และการสืบราชสมบัติของโอกินาวาเลย

ยิ่งไปกว่านั้นประเทศริวกิวไม่เคยมีความสัมพันธ์เป็นทางการกับโชกุนของญี่ปุ่นในสมัยเอโดะและไม่เคยมีความสัมพันธ์เป็นทางการกับเสนาบดีในสมัยเมจิอันเลย เหตุการณ์ตอนนี้ทำให้เราทราบชัดเจนว่าโอกินาวาไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของญี่ปุ่น แต่ดูเหมือนว่าจะมีความสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งกับจีน เพราะรับพระราชสาส์นจากราชวงศ์หมินและราชวงศ์ฉินหลายครั้งหลายครา

พอพูดถึงเรื่องวัฒนธรรมแล้ว โอกินาวาได้รับอิทธิพลด้านนี้จากจีนมาก โอกินาวาได้ใช้ศักราชเคียนเลียวหรือศักราชเต๋ากวาง แบบของราชวงศ์ฉินก่อนที่จะถูกผนวกเข้ากับญี่ปุ่น และผู้คนส่วนใหญ่ใช้ชื่อสกุลเป็นแซ่ไซแซโก และแซ่ไก ซึ่งเป็นแบบจีนอีกเหมือนกัน นอกจากนี้แล้วถ้าเดินตามพิพิธภัณฑ์จะพบว่าเงินตราเก่า ๆ เป็นเงินตราแบบเดียวกับจีน หรือใกล้เคียงกับเงินตราของจีน โอกินาวาไม่เคยใช้นโยบายปิดประเทศแบบญี่ปุ่น กษัตริย์ของริวกิวจะส่งทูตไปมอบเครื่องราชบรรณาการให้แก่ราชวงศ์ฉินอยู่เสมอ (ตั้งสำนักงานการไว้ที่มณฑล

ชกเกียน) แดมชาวยุโรปก็เข้ามาค้าขายและเจริญไมตรี อยู่ตลอดเวลา เช่น เวอร์จิล ฮอลล์ ข้าหลวงคนเดียวที่ เห็นสภาพของนโปเลียนหลังจากถูกปล่อยที่เกาะเซนต์ เฮเลนานั้นก็ไปเยือนเกาะดังกล่าว หลังจากแวกที่เกาะริว- กิวแล้ว (และฮอลล์จึงกลายเป็นนักบันทึกทัศนะของนโป- เลียนต่อริวกิวที่มีชื่อมาก) สาเหตุประการสำคัญที่ทำให้ โอกินาวา ศูนย์กลางการค้าระหว่างประเทศในสมัย คริสตศักราชที่ 15 ซึ่งรู้จักกันในนาม “ประเทศดิน สะพานข้ามทะเล(ทซึเงะดาโนะคุนิ)” ต้องเสื่อม ทรามลงอย่างรวดเร็ว นั้น ไม่ใช่ในนโยบายของกรุงเอโดะ ไม่ใช่ท่าทีของแคว้นซามูไรหรืออำนาจที่สูงขึ้นของญี่ปุ่น แต่เป็นผลจากการขยายอิทธิพลทางการค้าและการ ทหารของนักล่าอาณานิคมตะวันตก ความอ่อนแอทาง การปกครองของโอกินาวา และประการที่สำคัญคือการ ปิดประเทศของราชวงศ์จีนทำให้ยอดการค้ากับจีนลดลง อย่างรวดเร็ว ถ้าเทียบให้เข้าใจง่าย ๆ แล้ว การค้า ระหว่างโอกินาวากับจีนในสมัยก่อนจะพอ ๆ กับการค้า ระหว่างญี่ปุ่นกับสหรัฐฯ ในสมัยนี้นั่นเลย

ด้วยเหตุนี้ ประวัติศาสตร์ดั้งเดิมของโอกินาวาจึง เป็นประวัติศาสตร์ที่แทบจะไม่เกี่ยวข้องกับญี่ปุ่นอาเสียเลย ญี่ปุ่นเริ่มมีท่าทีว่าโอกินาวาเป็นของตนเมื่อประมาณพ.ศ. 2423 หรือถ้าพูดให้ถูกต้องแล้วก็คือหลังจากพ.ศ. 2438 ซึ่งญี่ปุ่นมีชัยชนะเหมือนจีนหลังจากการเปิดประ- เทศมาได้ไม่นาน เมื่อกองทัพอเมริกายึดครองโอกินาวา หลังสงครามโลกนั้น นับว่าโอกินาวาพ้นเอื้อมมือของญี่ปุ่นไปได้อีกครั้งหนึ่ง เป็นการลดความอึดอัดต่าง ๆ ที่ ทัพบกมาเป็นเวลามากกว่า 60 ปี

ข้อเท็จจริงเช่นนี้ทำให้เราทราบว่ามีปัญหาเรื่องโอ- กินาวาไม่ใช่เรื่องง่าย เพราะช่วงเวลา 27 ปีที่สหรัฐฯ ยึดครองโอกินาวานั้นไม่ใช่ 27 ปี ในประวัติศาสตร์ พันปี แต่เป็น 27 ปี ที่ถัดจาก 60 ปีของญี่ปุ่น ทำให้ ชาวโอกินาวายากที่จะมีทัศนะที่ติดต่อญี่ปุ่น แม้ผู้เขียนจะ

ได้ไปดูอีกครั้งหนึ่ง ในพ.ศ. 2518 ก็พบว่าหลาย ๆ คนยังคงพูดประโยคเดิม

3. ความช้าและความดี-สิ่งที มาก่อนความนึกคิด ของที่เห็นกับของที่มองไม่เห็น

เป็นเรื่องธรรมดาที่ประวัติศาสตร์และความเป็น อยู่ที่ต่างกันจะทำให้ผู้คนแตกต่างกันไปกล่าวคือ ผู้เขียน อยากรู้อยากเห็นว่าโอกินาวาไม่เหมือนกับส่วนใดส่วนหนึ่งของญี่ปุ่น และไม่เหมือนกับความแตกต่างระหว่างชิโกกุ กับโฮคุริคุ (แถบทะเลญี่ปุ่น) ไม่เหมือนซามูไร (ทาง ตอนใต้ของเกาะคิวชู) กับโอฮะชิ (ตอนเหนือของโตเกียว) ที่ชาวญี่ปุ่นชอบพูดกันว่า “ชาวคนละนา ปลาคน ละน้ำ” แต่อย่างไร

ที่เขียนว่า “ไม่เหมือนกัน” นั้นไม่ได้หมายความว่า เผ่าพันธุ์หรือภาษาจะต่างกัน ได้เขียนไว้ในตอน ก่อนแล้วว่าทั้งญี่ปุ่นและโอกินาวามีบรรพบุรุษและภาษา ที่ร่วมกัน ถ้าจะแตกต่างกันบ้างก็ตรงความเชื่อหรือลัทธิ ซึ่งพบได้ทั่ว ๆ ไป ทั้งญี่ปุ่นและโอกินาวาต่างก็มีทั้ง คนรวยและคนจน ทั้งนักทุนนิยม และทั้งนักสังคมนิยม ญี่ปุ่นและโอกินาวาต่างก็มีนักการเมืองประเภทมือไม่ สะอาดและนักลงทุนที่หวังกอบโกยพอ ๆ กัน

แต่คำว่า “ไม่เหมือนกัน” ในที่นี้ไม่ได้หมายถึง ฐานะ แนวความคิด หรือความเชื่อซึ่งเป็นผลที่เห็นได้จาก ผิวหน้าแต่อย่างใด แต่จะหมายถึงระบบการคิดอ่านและ ความรู้สึกด้านจริยธรรม ซึ่งเป็นของที่ควบคู่ไปกับมนุษย์ ทุกนาม และเป็นของที่สะสมอยู่ในตัวก่อนความนึกคิด ใด ๆ ทางสังคมเสียอีก

เราไม่เคยคิดจะพูดถึงเรื่องระบบการคิดอ่านและ ความรู้สึกด้านจริยธรรมกันในระหว่างที่ได้แย้งกันใน

เรื่องนโยบายของรัฐ หรือแม้แต่การเจรจาทางธุรกิจ เราจะคิดกันแต่เรื่องลัทธิการปกครอง การบริหาร นโยบาย ราคาซื้อขายและอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อเจรจา แม้ว่าจะพูดคุยกันลึกซึ้งมากมายก็ตาม เราจะพูดกันไม่ได้ ไม่เกินเรื่องค่านิยม เรื่องการให้เหตุผลหรือการสรุปความเห็นเท่านั้น เรื่องนี้เป็นเรื่องของการเจรจาที่เน้นแต่ “ผล” หรือ “กระบวนการ” ทางความคิดที่อยู่บนพื้นฐานของระบบการคิดอ่านและความรู้สึกด้านจริยธรรมกล่าวคือ ระบบการคิดอ่านและจริยธรรมเป็นเรื่องที่ไกลจนพูดกันไม่ได้ก็อาจเป็นได้

เรื่องนี้ไม่ใช่เรื่องแปลกประหลาดแต่ประการใด ไม่ว่าในเรื่องอะไรก็ตาม มนุษย์ทุกผู้ทุกนามต่างก็สืบสาวหาต้นเหตุที่แท้จริงได้ยาก เช่นแม้ว่าชาวกรีกโบราณจะเป็นนักสังเกตธรรมชาติด้วยจินตคติอัน กฎการลอยตัวในของเหลวและระบบน้ำหนักได้ละเอียดลึกซึ้งก็ตาม แต่เขาไม่เคยคิดที่จะหาต้นเหตุว่าอะไรทำให้เกิดผลหรือเกิดกฎขึ้นเช่นนั้น ชาวกรีกไม่รู้จัก “แรงดึงดูดของโลก” และไม่มีใครรู้จักจนถึงสมัยของอัยจรียะบุคคลแบบนิวตัน แม้ว่าแพทย์จะรู้วิธีเยียวยา รู้อาการของโรคและวินิจฉัยโรคได้ถูกต้องก็ตาม แพทย์เพียงไม่กี่คนเท่านั้นที่สนใจว่าชีวิตกำเนิดมาจากไหน ทั้งนี้อาจจะเพราะเราถือว่า น้ำหนักของสสารหรือการกำเนิดของชีวิตเป็นเรื่องธรรมดาเกินไปจนจัดตั้งระบบความคิด หรือกฎเกณฑ์ไม่ได้ ดังนั้น ถ้ามีใครสักคนบอกว่า “ช่วยบอกหน่อยเถอะว่าระบบความคิดและจริยธรรมของคุณนั้นเป็นยังไง” เราก็คงนึกว่าคนพูดนั้นพูดอะไรก็ไม่รู้ จับความไม่ได้เลย!

ดังนั้นแม้ว่าเราจะไปอยู่ต่างแดนนาน ๆ เราก็คงบอกไม่ได้ว่าระบบความคิดของเรา จริยธรรมของเรา กับของเขาดังกันอย่างไร ยิ่งถ้าเราพูดภาษาต่างประเทศได้ไม่ดี (แม้จะพูดได้แต่เลือกคำพูดใช้ในเรื่องที่ไม่เป็นต้นแบบนั้นไม่ได้) เกิดความเกรงใจหรือมีนิสัยต่างกันมากแล้ว เราก็คงเลิกพูดถึงเรื่องนี้กันเสียเลย ในกรณี

ของญี่ปุ่นกับโอกินาวานั้นค่อนข้างจะได้เปรียบอยู่สักหน่อยเพราะต่างก็ใช้ภาษาญี่ปุ่นเหมือนกัน คนที่พูดภาษาเดียวกันย่อมจะเข้าใจลำดับการให้เหตุผลหรือขยายความ ไม่ต้องระวังกันมากกว่าคำ ๆ นั้นจะมีความหมายตรงกับที่เราเข้าใจหรือเปล่า โดยเฉพาะโอกินาวาเป็นดินแดนที่ผู้คนใจกว้างและร่าเริง สนทนากับคนแปลกหน้าได้ง่าย ดังนั้นการคุยเรียนแบบนี้กับชาวโอกินาวาจึงไม่เป็นเรื่องที่ยากเกินไปสำหรับผู้เขียน

สาเหตุที่ทำให้ผู้เขียนมาสนใจในเรื่องระบบความคิดและจริยธรรมของชาวโอกินาวาขึ้นนั้น ก็เพราะได้อ่านหนังสือเล่มหนึ่งซึ่งเป็นหนังสือที่ค่อนข้างจะถูกกับนิสัย (ชื่อ “จีน-ความลับของระบบความคิด (จูโคคุ-โซโนฮัสโซโนะฮิมิชิ, ภาษาญี่ปุ่น, สำนักพิมพ์จิตซีเจียวโนะนิปปอนชา)) ผู้เขียนที่เป็นชาวจีนเกิดที่มณฑลฉ่านซี ได้เรียงเหตุการณ์หลาย ๆ แบบเช่น “จะอย่างไรถ้าให้เพื่อนยืมเงินแล้วไม่คืน” ภรรยาจะมีทำอย่างไรถ้าทะเลาะกับสามี” หรือ “ความโง่เขลาของประชาชนหรือผู้นำจะวัดได้จากอะไร” ซึ่งเป็นเรื่องของผลจากการใช้ความคิดออกมาเป็นสิ่งที่เห็นได้ชัดเจน แล้วสรุปคำตอบจากชาวจีนกับชาวญี่ปุ่นและชาวจีนกับชาวยุโรปในตอนท้ายที่สุดก็ได้สรุปออกมาเป็นระบบความคิดและทัศนคติทางจริยธรรม

หนังสือเล่มนี้ได้รับการยอมรับจากนักอ่านชาวญี่ปุ่นว่าเป็นหนังสือที่มีคุณภาพสูงเล่มหนึ่ง แต่พอทราบว่าคุณเขียนต้องใช้เวลาอยู่ในญี่ปุ่นนานถึง 20 ปีก่อนที่จะเขียนออกมาได้แล้วก็อดคิดไม่ได้ว่าการที่จะดูระบบความคิดและจริยธรรมให้ชัดเจนให้ไม่ลำเอียงนั้นเป็นเรื่องที่ยากแสนยากเสียเหลือเกิน ถ้าผู้เขียนไม่ได้อ่านหนังสือเล่มนี้ในพ.ศ. 2517 ก่อนที่จะเดินทางไปโอกินาวาแล้ว แม้จะพบผู้คนที่ใจกว้างหลาย ๆ คนก็ตาม ผู้เขียนซึ่งขาดทั้งความรู้และขาดทั้งความคล่องทางภาษาญี่ปุ่นคงจะไม่สามารถ และไม่คิดจะสังเกตเลยว่าญี่ปุ่นกับโอกินาวานะ

ต่างกันมาก

ถึงอย่างไรก็ตาม ผู้คนส่วนใหญ่ที่มาเยือนโอกินาวา ต่างก็ไม่สนใจที่จะดูอะไร ๆ ของชาวเกาะถ้าเรื่องนั้น ไม่ได้เกี่ยวข้องกับความรู้สึกของตนเอง และไม่เป็นรูปเป็นร่าง ผู้เขียนคิดว่าชาวญี่ปุ่นที่มาทำธุระแถว ๆ เอเชียอาคเนย์เองก็คงไม่คิดถึงเรื่องนี้ เพียงแต่คิดว่าจะมาทำสัญญาซื้อขายกันแบบไหน หรือมาช่วยก่อสร้าง ช่วยพัฒนา กันได้อย่างไร ชาวญี่ปุ่นมักจะโจมตีว่าผู้คนทางเอเชียอาคเนย์ไม่ค่อยจะรับรู้ระบบของปัญหา (มอนไดชิคิเงโน) แต่ชาวญี่ปุ่นเองก็อยู่ในสภาพเดียวกัน คือการไม่รับรู้ระบบของปัญหานั้นแหละที่เป็นตัวปัญหา

เรื่องของความไม่รู้ลึกตัว

ระบบความคิดอ่านกับทัศนทางจริยธรรมเป็นฐานรองรับแนวความคิดทุก ๆ แบบ ความแตกต่างในเรื่องนี้จะเห็นได้จากพฤติกรรมหลาย ๆ แบบ (หรือถ้าพูดให้ถูกก็คือพฤติกรรมแต่ละแบบจะไม่เหมือนกันเลย โดยเฉพาะอย่างยิ่งความคิดและความรู้สึกเกี่ยวกับ “งาน” เกี่ยวกับ “วัตถุและเหตุการณ์” หรือ “ระบบ” ของชาวญี่ปุ่นจะไม่เหมือนกับชาวโอกินาวา และไม่เหมือนกับชาวต่างประเทศด้วย เรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญที่อธิบายความหัวเรื่องของบทความนี้ คือทำไมใคร ๆ จึงเกลียด(ธุรกิจ)ญี่ปุ่น แต่ในที่นี้ผู้เขียนจะขอเสริมเนื้อความว่าการไม่รับรู้วาระบบความคิดอ่านกับทัศนทางจริยธรรมต่างกันนั้นเป็นปัญหาที่ใหญ่หลวงเพียงไร

ในขณะที่เรามีระบบความคิดอ่านกับทัศนทางจริยธรรมต่างกันนั้น แม้ละวิธีพิจารณาและวิธีประเมินท่าที และคำพูดจะต่างออกไปอย่างสิ้นเชิง ทั้งนี้เพราะว่าการตีความและการทำความเข้าใจกับท่าทีและวาจาของคนอื่นจากระบบความคิดอ่านและทัศนทางจริยธรรมของคนนั้นเป็นเรื่องที่เปลี่ยนแปลงได้ยากเสียจริง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนที่มิใช่ระบอบมองโลกในแง่ดี สุขุมและ

เรียบร้อยนั้นมักจะพบจุดบอดเช่นนี้อยู่บ่อย ๆ ในกรณีของชาวญี่ปุ่นกับชาวโอกินาวาก็ตกอยู่ในสภาพเดียวกัน

ดังนั้น ในขณะที่ฝ่ายหนึ่งพยายามจะทำอะไร ๆ จากธาตุแท้ จากใจบริสุทธิ์นั้น คนอื่นจะมองเป็นเรื่องที่เข้าใจยาก เรื่องธรรมดา ๆ ของอีกฝ่ายหนึ่งก็กลับเป็นเรื่องแปลกประหลาดมหัศจรรย์สำหรับฝ่ายอื่น ๆ ไปเสีย ถ้าเรื่องทำนองนี้เกิดขึ้นกับการติดต่อที่มีส่วนได้ส่วนเสีย หรือลัทธิความเชื่อถือแล้วก็มักจะลงเอยกันได้ง่าย เพราะต่างฝ่ายต่างจะขยายความเพิ่มเติมและประนีประนอม ออมชอมกันได้ แต่แท้ที่จริงแล้วท่าทีและวาจาที่ผู้คนแสดงออกมาจากระบบความคิดและจริยธรรมของคนนั้นมีอยู่ดังหลายหมื่นหลายแสนแบบและไม่ก่อให้เกิดผลลัพธ์แต่อย่างใด โดยเฉพาะเรื่องของคนที่ทำงานในที่ทำงานเดียวกัน อยู่บนผืนแผ่นดินเดียวกัน ชื้อข้าวของร้านเดียวกัน พูดคุยเรื่องลัทธิเพทะแบบเดียวกัน กินเหล้าเมายา และเที่ยวเตร่เฮฮาด้วยกันมักจะเป็นเรื่องของการเผลอลาญเวลาไปโดยไม่ค่อยมีแก่นสารอะไรมา แต่ความไม่มีแก่นสาร ไม่มีผลตอบแทนนี้แหละที่จะกำหนดภาพพจน์ของคนออกมาเป็น “บุคลิก” หรือ “นิสัย” ที่ติดตาติดใจของผู้อื่นและแพร่กระจายไปทั่วทั้งชุมชน

ในกรณีของผู้คนหลาย ๆ คนก็จะได้คำตอบแบบเดียวกัน ตัวอย่างเห็นได้จากคำพูดที่ว่า “วางท่าเป็นขุนน้ำขุนนาง” หรือ “ทำตัวแบบแม่ค้าขายผัก” แน่ละ คำว่า “คนญี่ปุ่น” เองก็เป็นภาพพจน์ที่ถูกหล่อหลอมมาจากเรื่องแบบนี้ (แต่แยกแยะไม่ได้ว่าอะไรทำให้เกิดท่าทีอย่างไร) กล่าวคือสิ่งที่ระบบความคิดอ่านและทัศนทางจริยธรรมที่ต่างกัน ทำให้เกิดขึ้นเป็นขั้นตอนสุดท้ายก็คือ “ความผิดพิสดาร” หรือ “ความรู้สึกว่าไม่เหมือนกัน” นั่นเอง

ถ้าเรื่องจบลงแค่นี้ เราก็ถือว่าไม่เป็นปัญหา เพราะ “ความผิดพิสดาร” หรือ “ความรู้สึกว่าไม่เหมือนกัน” ไม่จำเป็นจะต้องให้คนเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน และไม่จำเป็น

จะต้องเกลียดชังกัน ปัญหาที่มีอยู่ว่า ชาวญี่ปุ่นและชาวไอกินาวาเองต่างก็ไม่คิดว่าเรื่องเหล่านี้มาจากความคิดหรือจริยธรรมที่ต่างกัน ต่างคนต่างก็พยายามตีราคาคนอื่นและเทียบกับตัวเองจากระบบความคิดและจริยธรรมของตัวเอง ผลประการหนึ่งก็คือ จะเกิดความรู้สึกเคารพยำเกรง และไม่ไว้วางใจต่อผู้คนที่ “ไม่เหมือน” กับตน ตัวอย่างนี้เห็นได้จากท่าทีของชาวญี่ปุ่นต่อชาวยุโรปในสมัยเริ่มเปิดประเทศเมื่อพ.ศ. 2391 สภาพจิตใจของชาวญี่ปุ่นในสมัยนั้นเป็นสภาพที่ถือว่า ท่าทีของชาวยุโรปที่มีต่อญี่ปุ่นนั้นเป็นผลสืบเนื่องมาจากระบบความคิดและจริยธรรมที่เติบโตสูงขึ้นในสิ่งแวดล้อมที่ต่างกัน และถือว่าท่าทีธรรมดา ๆ ของชาวยุโรปเป็นเรื่องที่เกิดจากการคิด ความพยายามและการมองเป้าหมายที่ต่างกัน ถ้าท่าทีดังกล่าวเป็นเพียงการสังเกตโดยไม่มีอะไร

ที่ร่วมกันโดยตรงแล้ว เรื่องก็ควรจะลงเอยกันเพียงเท่านั้น แต่ถ้าชาวญี่ปุ่นกับชาวไอกินาวาจะต้องทำงานร่วมกันเพื่อเป้าหมายอันเดียวกันแล้ว และถ้าต้องร่วมมือกิจกรรมกันภายใต้สิ่งแวดล้อมอันเดียวกันแล้ว เหตุการณ์จะค่อนข้างจะซับซ้อนขึ้น “ความผิดพิสดาร” หรือ “ความรู้สึกว่าไม่เหมือนกัน” จะเปลี่ยนจาก “ความยุ่งยากรำคาญ” มาเป็น “ความไม่พอใจ” ซึ่งอยู่ในระดับที่ลึกกว่า ทั้งนี้เพราะบางทีเรื่องที่ตนเองคิดว่าเป็นสัญชาตญาณ หรือเป็นสามัญสำนึกนั้น จะเป็นเรื่องที่ยกฝ่ายหนึ่งไม่รู้สึก ทำให้ไม่ได้หรือฟังให้ไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วย

พอเรื่องเหล่านี้ทับถมกันนาน ความไม่พอใจหรือความผิดพิสดารจะกลายเป็นปฏิกิริยาตอบโต้หรือโจมตีท่าทีและวาทะของอีกฝ่ายหนึ่ง หรืออาจเลวร้ายไปเป็นคำพูดที่ว่า “เจ้าหมอนั่นนะเป็นคนที่ใช้ไม่ได้หรอก”

เรื่องของคนที่ใช้ได้และเรื่องของคนที่ใช้ไม่ได้

ดูเหมือนว่า “เรื่องของคนที่ใช้ได้” กับ “เรื่องของคนที่ใช้ไม่ได้” จะเป็นวิธีการวัดระบบความคิดอ่านและจริยธรรมที่ดีวิธีหนึ่ง เพราะคนที่มีระบบความคิดอ่านและทัศนคติทางจริยธรรมที่ต่างกันจะทำอะไรที่ “ใช้ได้” หรือ “ใช้ไม่ได้” อย่างแตกต่างกันจนเห็นได้ชัด

เช่น สมมุติว่าเราจะต้องเตรียมเอกสารเพื่อประชุมในตอนเช้าของวันรุ่งขึ้นก็แล้วกัน ถ้าเป็นคนญี่ปุ่นแล้วระบบการคิดอ่านและจริยธรรมของเขาจะทำให้เขาทุ่มเทเวลานาน แม้กระทั่งดึกดื่นเพื่อการเตรียม โดยถือว่าเป็นหน้าที่ของ “คนที่ใช้ได้” และถือเป็นเรื่องธรรมดาถึงแม้ว่าจะไม่มีเงินค่าล่วงเวลาก็ตาม แต่ดูเหมือนว่าผู้คนที่คิดอ่านอะไร ๆ อย่างสมเหตุสมผลจะไม่คิดอย่างนั้น เขามักจะคิดกันว่าการทำงานโดยไม่มีค่าตอบแทนเพิ่มเติม โดยเฉพาะการใช้ลูกน้องหรือเพื่อนร่วมงานฟรี ๆ จะเป็นการ “ขโมยแรงงาน” กลายเป็นเรื่องของ “คนที่ใช้ไม่ได้” ถ้าผู้จัดการหรือหัวหน้ากองคนไหนทำอย่างนั้น

อย่างเป็นปกตินิสัยแล้วเขาจะกลายเป็นคนที่ถูกตำหนิ ถูกวิจารณ์อย่างรุนแรงเหมือนกับหัวขโมยที่ขบขย่องเบา อย่างเป็นปกตินิสัย และคงเป็นเรื่องเลวร้ายกว่าหัวขโมยสักคนหนึ่ง เพราะท่าทีแบบนี้จะขยายออกไปทั่ว ๆ แวดวงจนกลายเป็นเรื่องที่ทำลายความเคยชินหรือหลักการแข่งขันของผู้คนในสังคมไปอย่างให้อภัยไม่ได้

ถ้าสมมุติว่าใคร ๆ เกิดความรู้สึกว่าผู้จัดการหรือหัวหน้ากองคนนั้นเป็นคนที่ชอบให้คนอื่นทำงานโดยไม่มีผลตอบแทน ให้ทำงานนอกรอบเหนือขอบเขตที่ตัวเองคิดว่าเป็น “ของดี” แต่ผู้ร่วมงานและลูกน้องเห็นว่าเป็น “เรื่องเลวร้าย” แล้ว ใคร ๆ ก็ต้องคิดกันว่าผู้จัดการหรือหัวหน้ากองคนนั้นเป็นคนที่ “ใช้การไม่ได้” ชำร่วยอาจจะลุกลามไปเป็นเรื่องที่ว่า “หน่วยงานนั้นใช้ไม่ได้นับประสาอะไรกับคนที่ใช้คนอื่นฟรี ๆ เขาคงไม่มีกะจิตกะใจที่จะทำอะไรให้เป็นประโยชน์ของหน่วยงานหรอก”

ตัวอย่างที่ยกมานี้ค่อนข้างจะเป็นที่มองโลกในแง่

ร้าย แต่ความจริงแล้วเรื่องแบบนี้เกิดขึ้นจริง ๆ ที่หน่วยงานของญี่ปุ่นในโอกินาวา เกิดขึ้นจนกลายเป็นทัศนียภาพที่ติดตาตามธุรกิจบนเกาะดังกล่าวอยู่เสมอ

หัวเลี้ยวหัวต่อของคำว่า “คนที่ใช้ได้” กับ “คนที่ใช้ไม่ได้” เป็นเรื่องทางคุณลักษณะหรือคุณภาพ ไม่ใช่เรื่องของปริมาณ สถิติหรือตัวเลขแต่อย่างใด ถือเป็นเรื่องที่ว่า “มี” หรือ “ไม่มี” (ฮอล ออร์ นัททิง) จึงใช้วิธี “บวกเข้าด้วยกันแล้วหารด้วยสอง” เป็นคำตอบไม่ได้ แม้จะใช้วิธี “ยอมเขาสักครั้งถ้าทำงานร่วมกันสามครั้ง” ก็ตามผลลัพธ์จะเป็นแต่เพียงว่าทำไม่รู้ว่าใช้กับคนไม่ได้เรื่องบางอย่าง ไม่สามารถจะแก้ “ความไม่ได้เรื่อง” ให้ได้เรื่อง “ขึ้นมาได้” พอยอมรับมาก ๆ แล้วจะกลับกลายเป็นการสั่งสมความไม่พอใจให้มากขึ้น และจะเลวร้ายขึ้นไปอีก ถ้าเริ่มคิดว่า “นายคนนั้นเป็นแบบนั้นนะเอง” เพราะไม่พยายามที่จะเข้าใจความคิดของอีกฝ่ายหนึ่ง ทั้งนี้ก็เพราะว่าเป็นการยอมรับว่าอีกฝ่ายหนึ่งเป็นคนไม่ได้เรื่อง ความไม่พอใจและความไม่สบายใจจะแฝงอยู่ในส่วนลึกของใจอยู่ตลอดเวลา กล่าวคือ การประนีประนอมด้วยเจตนาบริสุทธิ์ อย่างที่ไม่รู้จริยธรรมและระบบการคิดอ่านของแต่ละฝ่ายอาจจะเป็นการซ่อนไม่ให้เห็นใจที่เป็นปฏิปักษ์ได้ แต่ไม่ใช่เป็นการแก้ปัญหาอย่างสมบูรณ์

คนส่วนใหญ่ที่สุขภาพสมบูรณ์ และมีจริยธรรมมักจะใช้ความพยายามเพื่อที่จะให้เหตุการณ์ดีขึ้น ฝ่ายอื่นจะเริ่มเข้าใจเจตนาดีและความพยายามของเขาขึ้นได้บ้าง แต่ความไม่พอใจและความไม่สบายใจคงไม่หมดไป เพราะไม่ได้พูด ไม่ได้ทำกันในส่วนที่เป็นรากฐาน ผลก็คือกลายเป็นคำพูดโจมตีที่ว่า “ผู้คนที่มาจากเกาะญี่ปุ่นนั้นเป็นคนดี แต่ห้างร้านหรือกิจการจากเกาะญี่ปุ่นนั้นแทบหมดไม่ไหว” ซึ่งหมายถึงการโจมตีฝ่ายอื่น ๆ เป็นกลุ่มใหญ่ ๆ กว้าง ๆ นั่นเอง

ดูเหมือนว่าปฏิริยาต่อต้านญี่ปุ่นในประเทศต่างๆ แถบเอเชียอาคเนย์เองก็คงมีสาเหตุมาจากเรื่องนี้ ดังนั้น

การหว่านเงินหว่านทองเพื่อให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจ การส่งแพทย์หรือวิศวกรมาช่วยสร้างคน สร้างบ้าน สร้างเมืองจึงแก้ปัญหาด้านอารมณ์และด้านความรู้สึกไม่ได้ เพราะแม้แต่ชาวโอกินาวาเองซึ่งได้รับความช่วยเหลืออย่างเป็นทางการพิเศษก็ตาม ไม่วายที่จะโจมตี “ความเป็นญี่ปุ่น” อยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน

บทเรียนจาก “สงครามศาสนา”

ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มคนเนื่องจากระบบความคิดและจริยธรรมที่ต่างกันไม่ได้เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นเฉพาะกับชาวญี่ปุ่น เพราะทหารสหรัฐฯ ชาวฟิลิปปินส์ และชาวจีนที่ทำธุรกิจอยู่ในโอกินาวาเองต่างก็เป็นเป้าของคำโจมตี แต่ส่วนใหญ่ก็มักจะยอมรับโดยุษะว่าสาเหตุที่สำคัญมาจากความคิดอ่านและจริยธรรมที่ต่างกันระหว่างชาวโอกินาวากับชาวต่างชาติอื่น ๆ แทนที่เราจะพูดว่าคนญี่ปุ่นเป็นคนมีนสา ไม่รู้สึกต่อปฏิริยาของชาวเกาะ เราก็ควรจะพูดกันว่า ความเป็นคนมีนสาเป็นบุคลิกอย่างหนึ่งของชาวญี่ปุ่นที่ถูกหล่อหลอมกลมเกลียวขึ้นมาด้วยสภาพแวดล้อมทางสังคมและประวัติศาสตร์ที่ยาวนานนั่นเอง

ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความสม่ำเสมอและคุณสมบัติที่เด่นชัดออกไปทั่ว ๆ ทุกแห่งหน ญี่ปุ่นแทบไม่มีโอกาสที่จะพบกับกลุ่มคนจำนวนมากที่มีระบบความคิดอ่าน และจริยธรรมต่างจากตน นอกจากนี้สภาพภูมิศาสตร์ที่เป็นเกาะแก่งล้อมรอบด้วยทะเลผืนใหญ่และนโยบายปิดประเทศถึงสองร้อยกว่าปีทำให้ญี่ปุ่นคบกับชาวต่างชาติที่มีความคิดอ่านและมโนธรรมแบบอื่นได้น้อยจนไม่รู้สึกตัวว่าตัวของตัวเองนั้นผิดแผกออกไปอย่างไร และดูเหมือนว่า ชาวญี่ปุ่นเองก็ไม่มีอะไรมากพอที่จะกระตุ้นเตือนให้มาคิดถึงปัญหาพื้นฐานและชาครูปร่างที่แน่นอนแบบนี้ได้

คำพูดของพลตรีแห่งกองทัพสหรัฐฯ ที่หยิบยกมา

ในตอนต้นว่า “คนญี่ปุ่นไม่เคยรู้สของสงครามศาสนา” เองก็ชี้ให้เห็นกรอบโครงของความคิดแบบนี้ สงครามศาสนาเป็นเรื่องของการตอบโต้ระหว่าง “ความดีงาม” สองแบบที่พื้นฐานเหมือนกันแต่การตีความต่างกัน ถ้าเราถือว่าศาสนาจะรุ่งเรืองไปตามความเหมาะสมกับบรรยากาศทางสังคมที่หล่อหลอมโดยลักษณะพิเศษของเผ่าพันธุ์และของประชาชาติแล้ว สงครามศาสนาจะเป็นการต่อสู้กันระหว่างระบบความคิดอ่านและจริยธรรมที่ต่างกัน ชาวยุโรปและชาวเอเชียตะวันตกเคยมีประสบการณ์แบบนี้มาก่อน การปะทะเกี่ยวกับศาสนาเริ่มต้นจากสมัยกษัตริย์ฮิคุนาคัน (1370 ปีก่อนคริสตกาล) ของคิจิปต์ที่ยืนยันว่าลัทธิบูชาพระเจ้าองค์เดียว การสู้รบระหว่างมนุษยชาติอาจจะมีสาเหตุมาจากเรื่องความคิด เรื่องผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจหรือการเมืองก็ได้ แต่การสู้รบเช่นฆ่าที่โหดร้ายและเสียหายมากที่สุดกลับกลายเป็นการสู้รบเกี่ยวกับศาสนา คือการต่อสู้เพื่อเอาชนะ เพื่อยึดยึดความเชื่อของฝ่ายตนให้ฝ่ายอื่น ๆ ยอมรับว่าเป็นของดีงามเพียงอย่างเดียว (การเช่นฆ่าอย่างสืบเนื่องและทารุณในสงครามโลก สงครามเกาหลี สงครามเวียดนาม ฯลฯ ก็เป็นเรื่องของการยึดยึดความเชื่อแบบหนึ่ง)

แต่ท้ายที่สุดชาวยุโรป ชาวอาหรับและกลุ่มอื่นๆ ที่สู้รบกันเป็นเวลานานก็เริ่มรู้สึกตัวว่าต้นเหตุของสงครามมาจากกระบวนความคิดอ่านและจริยธรรมที่ต่างกัน การใช้กำลังทหารและอำนาจเงินจึงเป็นเรื่องที่ไม่ได้ผล การเลิกภารกิจกรรมฆาตกรรมหมู่จึงจบลงด้วยความไม่

อึดอึดใจ และจบลงด้วยการที่แต่ละฝ่ายต้องซื้อหาบทเรียนด้วยราคาแพงเกินกว่าที่จะประมาณค่าได้

การที่ญี่ปุ่นไม่เคยมีบทเรียนแบบนี้อาจจะเป็นโชคหรือโชคร้ายก็ได้ และไม่มีคำตอบจำเป็นจะต้องทำอะไรแบบนี้ ทั้งนี้อาจจะมาจากเหตุผลที่นายฮิซายา เบนดาสัน ชาวญี่ปุ่นที่ปลอมตัวเป็นคนยิวเขียนไว้ในหนังสือ “คนญี่ปุ่นกับคนยิว” ว่า “คนญี่ปุ่นทุกคนเป็นสาวกของศาสนา (ลัทธิ) ญี่ปุ่น” คือหมายความว่าคนญี่ปุ่นทุกคนเป็นผู้ที่มีระบบความคิดอ่านและจริยธรรมเฉพาะแบบที่ไม่มีในประเทศอื่นนั่นเอง

ด้วยเหตุนี้ ญี่ปุ่นจึงไม่มีความเคยชินที่จะคิดอ่านเกี่ยวกับผู้คนในระบบความคิดและจริยธรรมแบบอื่นๆ ญี่ปุ่นขาดประสบการณ์แบบชาวยุโรป ชาวจีนและชาวอาหรับที่สั่งสมมาเป็นเวลานานพันปี เราจะเห็นได้ว่าวิธีการที่ญี่ปุ่นติดต่อกับชาวต่างประเทศนั้นเป็นวิธีการยึดยึด เอาตนเองเป็นศูนย์กลาง และดูกลืนผลประโยชน์ของผู้อื่นเข้าไปในระบบสังคมของญี่ปุ่น สงครามเอเชียมหาบูรพาในอดีตและบทบาทของธุรกิจญี่ปุ่นในปัจจุบันต่างก็รักษาแนวทางนี้ไว้อย่างเหนียวแน่น และยากที่ชาวต่างประเทศจะเข้าใจ

ต่างประเทศเรียกร้องให้ญี่ปุ่นใช้ประสิทธิภาพมันสมอง อำนาจทางเศรษฐกิจ และ ฯลฯ เพื่อจรรโลงโลกให้น่าอยู่ขึ้น เราจะต้องรอไปอีกนานก่อนที่จะตอบว่าญี่ปุ่นจะทำได้สำเร็จ หรือญี่ปุ่นเริ่มก้าวไปสู่ความผิดพลาดแบบใหม่กันแน่

ระบบการคิดอ่านและจริยธรรมเป็นเรื่องที่ไม่มีตัวตน วัดผลได้ยากและมักจะไม่วัดถึงกันในโลกของวิชาการ แต่อย่างน้อยที่สุดเราน่าจะกลับมามองคิดกันบ้างว่า ที่ว่าพวกกันไม่เข้าใจ ไม่รู้เรื่อง ทำทีลืลาที่เกาะขวางตานั่นไม่ใช่เรื่องที่จะตีราคา หรือประนามกันได้ง่าย ๆ การมองคนอื่นอย่างไม่ลำเอียง การไม่เข้าข้างตัวเองจนเกินไป และการเคารพความเป็นคนของคนอื่นต่างหากที่จะทำให้เราทราบว่าเราควรทำอะไร และพัฒนาความเป็นคนของเราขึ้นได้อย่างไร

หนังสืออ้างอิง (ภาษาญี่ปุ่น)

1. คิวเอะคาน, “จีน-ความลับของระบบความคิด (Chukoku-Sonohassonohimitsu)”, สำนักพิมพ์ชิเงียวโนะนิปปอนชา, โตเกียว, 1972
2. อิเคดะ โชตาโร, “ทัศนะทางจริยธรรมของธุรกิจ (Kigyonorinrikan)”, เอกสารเผยแพร่ของ MITI, โตเกียว, 1975
3. หนังสือพิมพ์นิปปอนเคซาย, 28 ก.ค. 1974 และ 13 มี.ค. 1986